

„Végső eszközök” Bevezető az Oktatás, fegyelem, jog című Fókusz rovathoz

Rónay Zoltán*

A Neveléstudomány folyóirat legutoljára 2018 őszén szentelte a Fókusz rovatot a nevelés- és a jogtudomány interdiszciplináris határmezsgyéjén folytatott tanulmányoknak. Akkor jogász szerzők vizsgálták általában az oktatás és a jog találkozási pontjait. A jelen rovat a két tudományterület metszéspontjában álló – amint az a történeti jellegű írásokból látható (lesz) – gyakorta vitákat generáló pedagógiai kérdéskörre, a fegyelmezésre fókuszálva világít rá azokra a dilemmákra, amelyek régóta foglalkoztatják az oktatás világát kutatókat, elméleti és gyakorlati szakembereket egyaránt.

Ugyan számos kutatás azt mutatja, hogy a klasszikus értelemben vett fegyelmezés már nem kellene, hogy része legyen a pedagógiai eszköztárnak, azonban a jogi szabályozás szintjén viszonylag merev fegyelmezési szabályok – a tanulók kötelezettségei és a szankciórendszer keretében – valójában a korábbi beidegződést erősítik. Maga a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) azt rögzíti, hogy a tanuló kötelessége, hogy tanulmányi kötelezettségének eleget tegyen, méghozzá egyebek mellett fegyelmezett magatartással [Nkt. 46. § (1) bek. b) pont]. Érdekes módon a szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. törvény nem tartalmaz ilyen vagy hasonló rendelkezést. A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet pedig a házirend kapcsán a fegyelmező intézkedések formáit és alkalmazásának elveit említi, mint kötelezően szabályozandó tételt. Mindemellett az említett jogszabályok átfogó és részletes szabályozását adják a fegyelmi eljárásnak. A jogalkotó szerint tehát a fegyelem, fegyelmezés, a fegyelmi vétség és annak következményei fontos részét képezik az intézményi mindennapoknak. Ugyan a felsőoktatás esetében ilyen szintű részletezettségről nem beszélhetünk, de a vonatkozó törvény (a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény) megadja azokat a kereteket, amelyek között az intézményeknek joga és kötelezettsége is a szabályozás.

Ezért a rovat szerkesztése során igyekeztünk a komplexitásra törekedni. Ez egyrészt azt jelenti, hogy (a) a tanulmányok történeti perspektívát kínálnak, (b) lefedik az oktatás szakaszainak zömét, valamint (c) a sajátos nevelési igényű gyermekek is megjelennek a látóterünkben. Az első tanulmány, amelyet *Adalékok az iskolai testi fenyítéssel kapcsolatos vélekedések előzményeinek 19. századi történetéhez* címmel Baska Gabriella jegyezte meg, a 19. század végén, szakfolyóiratban lezajló vita bemutatásával szemlélteti a testi fenyítés mint fegyelmezési eszköz kapcsán formálódó álláspontokat. Az írás azonban nem csupán korrajz, hiszen tágabb történelmi nézőpontba helyezve a konkrét diskurzust, a szerző arra is rávilágít, hogy függetlenül attól, hogy a pedagógiai gondolkodás idővel változik, fejlődik, ennek eredményei gyakorlatba átültetése rendkívül nehézkes és még ha ki-mutatható a közfelfogás formálódása is, ez a folyamat évtizedekkel később nagyon könnyen visszafordítható.

Kormos Kevin *Pedagógusok, pedagógusjelöltek és tanulók viszonyulása a fegyelmezéshez, avagy amit a vonatkozó jogszabályi rendelkezésekről tudnak és gondolnak* című tanulmánya egy két szakaszban lefolytatott – elsősorban iskolajogi attitűdöket vizsgáló – kutatás azon eredményeit mutatja be, amelyekből egyfajta kép rajzolódik ki a tanárok és tanulók fegyelmezéssel, annak eszközeivel (köztük az intézményi szintű szabályozással) kapcsolatos percepcióiról. Az írás fontos tanulsága, hogy az iskolai élet szereplői ahogy általában, a fegyelem tárgy-körben is a jogot mint a jogkövetkezmények révén fenyegető, számukra idegen jelenséget érzékelik. Azaz a jo-

* Egyetemi docens, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet, ronay.zoltan@ppk.elte.hu

gosultság tudat helyett következményektől való félelem jelenti számukra a szabályozás lényegét. Ebből következik a másik fontos tanulság, mely szerint múlhatatlanul szükséges a tanárképzésben a jogismeret fejlesztése és általában a joghoz való viszony formálása.

A harmadik tanulmányban, amely *A viselkedészavart mutató tanulók jogszabályi helyzete nemzetközi kontextusban – különös tekintettel a szabályszegés következményeire* címmel jelenik meg, Reményi Tamás a szakirodalom elemző áttekintésével és a releváns nemzetközi jogi dokumentumok elemzésével világít rá arra, hogy dacára a számos nemzetközi egyezményben az egyenlő hozzáférést és az inkluzív nevelést megkövetelő rendelkezésnek, a gyakorlatban ezen jogok folyamatos sérülését tapasztalhatjuk, amely jelenség sok esetben a tanuló viselkedési zavarának helytelen kezeléséből (vagy fel sem ismeréséből) adódnak. A tanulmány révén arról a megdöbbentő tényről is képet kaphatunk, hogy miközben a büntetőbíróságok gyakorlatukban a bűncselekmény megítélése illetve a büntetés kiszabás során egyre inkább figyelembe veszik, ha az elkövető ADHD-val él, ez a fegyelmezés során koránt sincs így. Fontos tanulság az is, hogy a viselkedészavar mellőzése az esetleges iskolai fegyelmi eljárások során gyakorta vezet felfüggesztéshez vagy a tanulói jogviszony megszüntetéséhez, amely a potenciális bűnelkövetővé válás lehetőségét felerősíti.

A sorban utolsó tanulmány Matyasovszky-Németh Márton és Siró Kinga tollából arra a kérdésre keresi a választ, hogy *Érthető-e a fegyelem a felsőoktatásban? Avagy, mi a fegyelmi eljárás az egyetemeken?* Az egyetemi világban értelemszerűen más kontextusban merül fel a fegyelmezés kérdése, elsősorban az intézmény mint (e téren legalábbis) autonóm szabályozó mozgásterével kapcsolatban. Az írás egyszerre kínál történelmi áttekintést és feszegeti a hatályos jogi szabályozásból adódó dilemmákat. Egyrészt nyilvánvaló, hogy ebben a közegben más típusú fegyelemsértő magatartásokkal találkozhatunk, annak elkövetői szinte kizárólag felnőtt (nagykorú), cselekvőképes személyek, ebből adódóan e tettek megítélése, elbírálása és következményei is mások, mint az iskola világában. Ugyancsak érdemes kiemelni azt is, hogy a hajdanvolt fegyelmi bíraskodás elvesztését követően ugyan napjainkban újra nagyfokú a fegyelmi eljárások részletszabályainak megállapítása során élvezett önállóság, de a szabályozási környezetben ez egyrészt sokkal inkább a nevelő céltatot figyelmen kívül hagyó hatósági jellegű eljárásokhoz, másrészt komoly jogbizonytalansághoz vezet.

A négy tanulmány azonban nem csupán önmagában alkalmas következtetésekre, hanem azokat együtt értelmezve is kirajzolódik a fegyelmezés és a jog kapcsolatának képe, illetve az oktatásjogi szabályozás egyfajta karaktere, dinamikája, amely általános tanulságok levonására is alkalmas. Az egyik ilyen jellegzetesség a túlhaladott szabályozások ciklikus visszatérése. Az első tanulmányban ilyen a botlás reaktíválódása az 1920-as években, de elég arra is gondolnunk, hogy a mai napig hallhatók megnyilatkozások, amelyek – mellőzve azt a tényt, hogy az ilyen cselekedetek a tanuló, a gyermek emberi méltóságához fűződő alapjogát sértik – a testi fenyegetés hatékonyságára hívják fel a figyelmet. Ugyanezt a ciklikusságot vehetjük észre a negyedik tanulmányban az egyetemi fegyelmi vétségek felsorolásánál: bő hét évtizeddel később ugyanazon magatartások még mindig súlyos következményekkel jártak.

Más esetben a büntetés formája ugyan változik, de az ahhoz való pedagógusi viszony nem. A 19. században a botlásra mint végső eszközhöz nyúltak, bár egyre többek számára volt nyilvánvaló annak tarthatatlansága. Ahogy arra a második tanulmány rámutat, noha a pedagógusok még ha tudják is, hogy az elégtelen mint fegyelmezési eszköz a törvény által tiltott, alkalmazzák azt, nem lévén más eszközük.

Látható az is, hogy a jog sokszor a korszerű tudományos-szakmai elveket mellőzve vagy kifejezetten azokkal szemben szabályoz, ezzel présbe helyezve a pedagógust. Ugyanakkor a jog szerepénél azt is láthatjuk, hogy még akkor sem tudja betölteni a célját, amikor világos elvárásokat fogalmaz meg – ahogy ezt a harmadik tanul-

mányban olvashatjuk a viselkedészavaros tanulók kapcsán, vagy amikor szabályozási teret nyit – például a felsőoktatási intézményeknek a fegyelmi részletkérdéseinél.

Mindazonáltal a fegyelmezés kérdése sem pedagógiai, sem oktatásjogi szempontból nem sikkadhat el. Az Oktatási Jogok Biztosa éves beszámolóiban az egyik visszatérően előforduló problémás kérdéskör a fegyelmezés, ami pedig az egyik leggyakoribb területe a fekete pedagógia felbukkanásának is. A fegyelem, fegyelmezés témakörének és ezek oktatásjogi összefüggéseinek tehát indokolt nagyobb teret szentelni. A Fókusz rovat ennek a kívánalomnak igyekszik eleget tenni.